

Milyen forradalom

Az 1956 október-novemberi események jellegéről, mélyebb tartalmáról, tanulságairól a legkorábban és mind a mai napig érvényesen Bibó István írt a « Magyarország helyzete és a világhelyzet » c. elaborátumában. Bibó írása az alább következő tanulmány-gyűjtemény élére kívánkoznék. De mint-hogy a Magyar Füzetek 4. számában (143-159. o.) már egyszer közöltük, olvasóink ott megtalálhatják, s gondolatban e kötethez csatolhatják.

A forradalom jellegéről

Részletek egy 1978-ban megjelent, Király Béla és Jónás Pál szerkesztette, 1956-ra visszapillantó angol nyelvű tanulmánykötet (I. Bibliográfia) bevezetéséből. — Seton-Watson az orosz és kelet-európai történelem tanára a londoni egyetemen, s e tárgykörben számos munka szerzője.

Először is tisztázzuk a fogalmakat. Ami Magyarországon végbement *forradalom* volt. A forradalom erőszakos cselekvés, mely arra irányul, hogy a politikai és társadalmi hatalom egész rendszerét megdöntse, s valami újjal váltsa fel. A békés társadalmi átalakulás — bármennyire radikális — *nem* forradalom. És az sem forradalom, ha valamely politikai vagy katonai klikk erőszakkal magához ragadja a hatalmat, hogy annak gyümölcseit kisorsolják — ez államcsíny, coup d'Etat (melyre még mindig nincs az angolban megfelelő név). E fenti értelemben az 1956. október végi magyar események forradalom voltak. Ezt *háború* követte, melyet két egyenlőtlen erejű hadsereg vívott. S a háborús vereség után bekövetkezett az *ellenforradalom*. Sajnos, e fogalom az úgynevezett szellemi baloldal szótárában homályos jelentésű indulatszóvá lett világszerte; a nemtetszésükbe ütköző bármely erőszakos cselekvés megjelölésekor használatos. De tegyük félre a « haladár » ájtatoskodást, s nézzük a tényleget. Az ellenforradalom erőszakos cselekvés; arra irányul, hogy a forradalom által felállított politikai és társadalmi

berendezkedést szétzúzza, s hogy a forradalmat megelőző társadalmi és politikai rendszert restaurálja. Pontosan ez történt 1956. november 4-én. Felmerülhet még az az ellenérv, hogy a forradalom a rendelkezésre álló rendkívül rövid idő miatt csak politikai rendjét teremthette meg, társadalmi rendjét nem hozta létre. Ez azonban csak szörszálhasogatás, hiszen a szándék kétséget kizáróan létezett.

Magyarország, tragikus módon, az ellenforradalmak klasszikus hazája, e tekintetben csak Franciaország előzi meg. Az ellenforradalom tiszta típusa valósult meg 1849-ben, 1919-ben és 1956-ban. Az első esetben I. Miklós cár orosz hadserege volt a végrehajtó, a haszonélvező pedig a Habsburg monarchia. Másodízben a román hadsereg avatkozott be, s a haszonélvező ezúttal a Horthy Miklós admirális körüli csoport volt; harmadjára a szovjet hadsereg lépett működésbe a levitézlett kommunista pártvezetés javára. Mindamellet az ellenforradalmak sohasem képesek arra, hogy hosszú időre visszaállítsák a megelőző rendet. Bach Sándor rendszere más volt, mint Metternich hercegé, Bethlen Istváné más, mint Tisza Istváné, és Kádár Jánosé — akinek a magyarok kényszerű hálával tartoznak — más, mint Gerő Ernőé.

Másodsorban, a magyar forradalom győzelmes volt. Szétzúzta a Rákos-Gerő féle rezsimet. Az egész, látszólag bevehetetlen totalitárius erőd — a gondolatszabadság hiánya, a személyi kultusz, a Moszkva-imádat — néhány nap alatt összeomlott. Olyan vívmány volt ez, amin semmi sem változtathat. Ez felidézi előttem azt a történelmi párhuzamot, illetve szembeállítási lehetőséget, melyet az 1830-as év Lengyelországa kínál. Ott szintén forradalom tört ki, amit háború követett. 1830-31-ben az események tíz hónapon át zajlottak, Magyarországon tizenkét napig. Ennek oka nemcsak az, hogy a szembenálló felek erői itt sokkal egyenlőtlenebbek voltak, hanem az is, hogy a forradalom beköszöntésekor a szovjet hadsereg Magyarországon állomásozott, mégpedig nagy számban és teljes fegyverzetben. Még így is némi harc után visszavonult, s míg a vezetők tanácskoztak, a parancsnokok várakozásra kaptak utasítást, ahogy I. Miklós is

összehívta tanácsadóit, mielőtt a támadásra vonatkozó parancsot kiadta volna.

Harmadszor felmerül a kérdés: miért tört ki a forradalom? A szovjet ügynökök kormányzási kudarca, a nemzetet alkotó társadalmi osztályok elégedetlensége nemcsak Magyarországra volt jellemző, nemcsak Magyarországra és Lengyelországra, hanem a szovjet neokolonializmus egész területére. Mindazonáltal az elégedetlenség csak abban az esetben törhet magának utat, ha felszínre kerül az uralkodó kommunista párton belül is; s ez csak akkor lehetséges, ha egy kiemelkedő személyiség körül kristályosodhat ki. Ez csak Lengyelország és Magyarország esetében történhetett így, ahol Wladyslaw Gomulka és Nagy Imre túlélte a tisztogatásokat; a terület más országaiban a lehetséges vezetők elhullottak.

Negyedszer hangsúlyoznom kell, hogy mind Lengyelország, mind Magyarország esetében a válsághoz vezető törekvések elsősorban nem nacionalista jellegűek voltak, hanem szabadságelvűek és társadalmiak. A Sztálin-idők rendszer-kritikusai polgári szabadságjogokat, elfogulatlan jogszolgáltatást, gazdasági hatékonyságot és a szocializmus ideáljának társadalmi megvalósítását követelték. Csak miután e követeléseket brutálisan elutasították, azután, hogy egy idegen hadsereg magyar munkásokat és egyetemistákat lőtt agyon, csapott fel a nemzeti érzés dühödt lángja. Természetesen nem tagadható, hogy majd minden magyarban erős nemzeti öntudat él, hogy büszkék történelmi tradícióikra. De vissza kell utasítani azt a — többé-kevésbé jóhiszemű — nyugati progresszisták köréből jövő, s 1956 óta unos-untalan hangoztatott vádat, hogy a forradalmat felelőtlen, ellenőrizhetetlen sovinizmus jellemezte. Ennek épp az ellenkezője igaz. Meglepően kevés szó esett az Erdéllyel kapcsolatos, vagy Csehszlovákiát és Jugoszláviát érintő magyar nemzeti igényekről. A környező népekkel való barátság azon alapelvek egyike volt, melyekhez a forradalom vezetői a lehető leghatározottabban ragaszkodtak.

Ugyancsak alaptalan az antiszemizmus vádja. Ha tekintetbe vesszük a náci-barát kormányok által felkorbácsolt antiszemita szenvedélyeket, s másrészt a magyar

zsidóknak a kommunista pártban betöltött kiemelkedő szerepét, elvben számítani lehetett volna ilyesmire. Valójában zsidó-ellenességnek alig volt jele, nagyrészt talán azért, mivel Nagy Imre támogatói között még így is sokkal több zsidó volt, mint a sztálinista utóvédben. Határozottan vissza kell utasítani mindama kísérleteket, melyek a forradalom hírnevét a fasiszta jellegű sovinizmus és az antiszemitizmus vádjával kívánják befeketíteni. Érthető volna, ha e vádak a szovjet politika bajnokai hangoztatnák, ám sajnos olyan tiszteletreméltó nyugati demokraták is magukévá tették őket, akik igazán többet konyíthatnának a dolgokhoz.

Végül foglalkoznunk kell a forradalmat támogató erőikkel. Megdöbbenő ellentmondás, hogy ezek éppen a Rákosi rendszer által kedvezményezett rétegből kerültek ki. Az első megmozdulásokat éppen azok a munkás és paraszt gyerekek vezették, akik számára megnyílt a felsőoktatás kapuja. Ez a lehetőség nem létezett a Horthy-korszakban, vagyis ez azon kevés dolgok közé tartozott, melyekre a rendszer jó okkal lehetett büszke. A magyarországi események azt mutatják, hogy a felsőoktatásba kerülő, s a korszerű eszmékkal megismerkedő tehetséges fiatal emberek gyorsan átlátnak az ideológiai ködösítésen, a bürokrácia varázsigéin, megragadják az igazságot és cselekedni is ennek szellemében cselekszenek.

A « munkás- és paraszt-káder »-értelmiségi nem ellenállóbb az igazság fertőzésével szemben, mint a « burzsoá értelmiség », vagy a « nemesi értelmiség ». Mutatis mutandis, ugyanez volt érvényes a munkásokra is. A munkásosztály vezető szerepéről szóló retorikus tirádák nem fedhették el a tényeket, azt, hogy agyondolgoztatják és alulfizetik őket, s mindezt az új uralkodóosztály érdekében. A retorika megnövelte várakozásaikat, de nem érvénytelenítette a nyilvánvaló tapasztalatokat. A munkások, az új értelmiségi elit és az új hadsereg zúzta szét a totalitárius rendszert.